

Knieszsa István:

ERDÉLY A HONFOGLALÁS KORÁBAN ÉS A MAGYARSÁG MEGTELEPEDÉSE

A római uralom megszűnése után Erdély területén is végighullámozott a népvándorlás áradata. Közvetlenül a római seregek kivonulása után a keleti germán népek vették birtokukba. Délkeletről a gótok, északnyugatról pedig a gepidák nyomultak be. A gótok továbbvonulása után egész Erdély fölött a hatalmat a gepidák szerezték meg, akik itt körülbelül háromszáz évig fennálló országot alapítottak. A hun birodalom ugyan a gepidákra is kiterjedt, de Attila halála után a többi germán népekkel együtt a gepidák is lerázták a hun igát, és újra független állammá váltak. A hun uralom bukása és az avarok bejövetele közti időre (Kr. u. 453–560) esik a gepidák fénykora, amikor erdélyi sziklavárukból kiindulva a Tisza-vidéket, sőt a Duna–Tisza közét is meghódították. Az avarok azonban 566-ban a Szerémség területén legyőzték őket, és ezzel véget vetettek a gepidák önállóságának. Néhány év múlva ugyan még feltűnnek a gepidák, mint az avarok segédsapatai, a VII. század közepétől fogva azonban teljesen nyomuk vész. Nyilván beolvadtak a győztes avarság népeinek tömegébe. Az a vélemény, hogy a gepidák egyes töredékei egészen a magyar honfoglalásig tartották fenn magukat Erdély területén, nem egyéb üres feltevésnél, mert semmiféle bizonyíték sem támogatja. Azok az elméletek pedig, amelyek szerint a gepidák hol a románok, hol a székelyek ősei volnának, teljesen téves névmagyarozatokon alapuló kalandos ötletek. Az eddigi források alapján azt sem dönthetjük el kétségtelenül, vajon a gepidák nyugat felé való terjeszkedése az avar uralom előtt nem jelentette-e Erdély teljes kiürítését és az egész gepida nép nyugat felé való elvándorlását.

Szlávok. A gepidák helyét Erdélyben a szlávok foglalták el. Arra ugyan nincsenek határozott adataink, hogy a szlávok Er-

délyben már a VI. században megjelentek volna, azonban – tekintve, hogy a szlávok egész Közép-Európa területén a VI. században tűnnek fel – feltehető, hogy Erdélybe is ekkor nyomultak be. A szlávok őshazája egyébként a Kárpátoktól északra, a háború előtti Lengyelország keleti és Oroszország nyugati területének erdővidéke volt, ahol apró nemzetségekre szakadva tengették primitív életüket. Ebből az évezredes hazájukból az avarok lökése mozdította ki a szlávokat. Egy részük északra, más részük nyugatra, Kelet-Németország területére menekült, míg igen tekintélyes részüket az avarság hajtotta maga előtt mint előcsapatait. A Duna-medencében letelepedve, az avarok mindenfelől szláv gyűrűvel vették magukat körül. Így kerültek a szlávok a Cseh-medencébe, a Noricum és a Balkán egész területére. Valószínűleg Erdélybe is mint az avarság keleti előőrsé jutottak.

A szlávok, mint eredetileg is erdőlakó nép, új hazájában elsősorban az erdős vidékeket szállta meg. Az egész Kárpát-medencében jellemző a szlávokra, hogy telepeik az erdő régióban, a hegyvidék és a sík terület határán, lehetőleg nagyobb vizek partján mutathatók ki. A fátlan füves pusztamezőket, mint amilyen a Kis-Alföld, Nagy-Alföld, Nyugat-Dunántúl, kerültek, egyrészt mert ezeket maga az avarság szállta meg, másrészt mert életmódjuknak nem feleltek meg. Hasonló a helyzet Erdély területén is. Nyomaikat itt mindenütt a hegyvidék és a medence határvonalán találjuk, főleg a folyók völgyeiben (Gyulafehérvár vidékén, a Hunyadi-medencében, a Küküllők és az Olt mentén, Kalotaszeg vidékén, a Szamosok völgyeiben stb.). Különösen nagyszámú helynév igazolja jelenlétüket a Háromszéki-medencében és Krassó-Szörényben, ahol különben szintén a hegyek és a síkság határvonalán sorakoznak telepeik. Ezzel szemben az Erdélyi-medence belsejéből, a nagyrészt fátlan Mezőségről alig egy-két határozottabb adat áll rendelkezésünkre a szláv telepekre vonatkozólag, ami világosan mutatja, hogy a többi füves pusztamezőhöz hasonlóan a Mezőség sem csábította a szlávokat a letelepedésre.

A Kr. u. VI. századtól az avar uralom bukásáig (Kr. u. 800 körül) a szlávok nyilván az avar birodalom adófizetői voltak.

Sőt – ha szabad más szláv területek alapján következtetnünk – a szláv lakosság avar főemberek uralma alatt állott. Hogy ez az avar–szláv együttélés mennyire volt szoros, azt az Erdélyre vonatkozó régészeti kutatások hiánya miatt ma még nem tudjuk eldönteni.

Az avar uralom bukása után az avarságot körülvevő szlávoknál egymás után találkozunk államalapítási kísérletekkel. A morva, cseh, karantán (szlovén), horvát, szerb állam csírái ekkor mutatkoznak először. A legtöbb esetben, mint azt például a morváknál számos bizonyítékkal tudjuk igazolni, a szláv államalapítások nem egyebek, mint a régi avar urak önállóso-dása a központi avar hatalom bukása után. Hogy mi volt a sorsa az erdélyi szlávoknak, arra vonatkozólag csak egészen halvány támpontjaink vannak. Valószínűnek látszik, hogy az avar birodalom bukása után Erdélyre a szomszédos Bulgária tette rá a kezét. Egy 892-re vonatkozó adat szerint Arnulf német uralkodó arra kéri a bolgár fejedelmet, hogy ne szállítson sót a morváknak. Mivel a középkor elején sóbányászat a boszniai Tuzlán kívül csak Erdélyben folyt, Bosznia pedig akkor nem tartozott Bulgáriához, mindenki felteszi, hogy ez a só csak az erdélyi lehetett, azaz hogy Erdély Bulgáriához tartozott. A magyar krónikák szerint is Erdélyben a honfoglaláskor *bolgárok* és szlávok laktak volna.

Erdély Bulgáriához tartozásával kapcsolatban a szlávokra vonatkozólag két kérdés is felmerül. Az egyik az, hogy ez az erdélyi szláv lakosság a szlávok melyik ágához tartozott, a másik pedig, hogy mennyire kapcsolódott bele a bolgár állami és egyházi szervezetbe.

Ami az első kérdést illeti, valószínűnek látszik ugyan, hogy az erdélyi szláv lakosság bolgár nyelvű volt, ezt azonban ma még határozott adattal nem tudjuk alátámasztani. Az erdélyi szláv helynevek között nincs egyetlenegy sem, amely világos bolgár jelleget tüntetne fel. Csak annyi bizonyos, hogy sem a keleti (oroszlán), sem a nyugati (cseh, tót, lengyel) csoportba nem tartozott, tehát nyilvánvalóan déli szláv jellegű volt.

A második kérdésre még az előbbinél is nehezebb válaszolni. Abból a kevés adattól, ami ránk maradt Erdély honfoglalás

előtti életéről, alig lehet valamit kikövetkeztetni. Bizonyos támpontok alapján gondolhatunk arra, hogy a szlávság politikai központja Gyulafehérvár lehetett. A szláv helynevek aránylagos gyakorisága e vidéken és magának a városnak a szláv neve – amelyet a románság őrzött meg *Bălgrad* alakban – e terület bizonyos politikai szervezettségére mutat. Nem tudjuk azonban, hogy megvolt-e itt is az a várrendszer, amely Magyarország többi vidékén olyan sok adattal igazolható.

Az egyházi szervezet kérdését is fel kell vetnünk, mert Bulgária a magyar honfoglalás előtt már régen keresztény állam volt. Ha tehát igaz, hogy Erdély Bulgáriához tartozott, a keresztény egyházi szervezetnek is meg kellett lennie. Amit azonban ebben a kérdésben tudunk, az egyöntetűen a honfoglalás előtti keresztény egyházi szervezet létezése *ellen* tanúskodik. Tudjuk például, hogy az erdélyi Gyula megkeresztelkedése után a bizánci pátriárka Turkia (azaz Magyarország) számára püspököt szentelt fel. Ez a püspökség – határozatlan székhellyel – úgynevezett térítő püspökség volt. Ha Erdélynek már lett volna valami püspöksége, térítő püspök felszentelésére nem került volna sor. Az is ellene vall egy régebbi püspökség vagy valami egyházi központ feltételezésének, hogy a valószínűleg Szent István által alapított erdélyi püspökség nem városról, hanem területről van elnevezve, ami az egész országban egyedülálló jelenség. Az a felfogás, hogy a román keleti egyház a honfoglalás előtti időből származik, teljesen téves. A románok ugyanis egészen a XVIII. századig a cirill írást használták, márpedig ezt csak a X. század elején, azaz a magyar honfoglalás *után* kezdték alkalmazni. Az eredeti Cyrill- és Metód-féle írás, mint ismeretes, a glagolita volt, amelyet a X. század elején a bolgár cári udvarban kezdtek felcserélni a görög nagybetűkből alakított könnyebb, úgynevezett „cirill” írással. Ez a cirill írás aztán a bolgár hódítás nyomán szorította ki a Balkánon az eredeti glagolitát, és bolgár térítő papok honosították meg Oroszországban. A magyar honfoglalás után azonban Bulgáriának egyikre sem volt módja Erdélyben. Amennyiben tehát valóban volt Erdélyben szláv nyelvű kereszténység (ez azonban csak 885, azaz a Metód-tanítványok Moráviából való ki-

üzése után honosodhatott meg), az legfeljebb glagolita betűs lehetett. Így a tény, hogy a románok szláv nyelvű írásbelisége nem glagolita, hanem cirill betűs volt, azt bizonyítja, hogy nem a honfoglalás előtti Erdélyből, hanem a Balkánról származik.

Magyarok. A honfoglalás során a magyarság Erdélyt nem szállta meg a többi területtel egy időben. A meszesi, bihari és krassó-szörényi gyepükapuk világosan mutatják, hogy kellett egy időnek lennie, amikor a magyar szállásterületek keleti határa csupán az Alföld és az Erdélyi-medence közti hegyvidékig terjedt. Ebből a tényből többen azt a következtetést vonják le, hogy Erdély csak Szent István, illetve Szent László uralma alatt került a magyarság birtokába. Ma már azonban világosan látjuk, hogy Erdélyt a magyarság, ha nem is a IX. század végén vagy a X. század első éveiben, de mindenesetre még a X. század folyamán megszállta. Krónikáink ugyanis egyöntetűen a honfoglalás korára helyezik Erdély meghódítását, ami azt mutatja, hogy ez az adat az Őskrónikából való. Ez az Őskrónika pedig semmi esetre sem helyezte volna Erdély megszállását a honfoglalás korába, ha csak a közelmúltban, Szent István idejében, vagy még inkább Szent László alatt következett volna az be. Határozottan a feltevés ellen vallanak a régészeti leletek is. A Kolozsvár és Gyulafehérvár környéki honfoglalás kori jellegű magyar temetők tárgyai a X. század közepére mutatnak; bizonyos, hogy nem származhatnak a XI. század elejéről, még kevésbé a végéről. Fontos a helynevek bizonyossága is. A magyar törzsnevekből alakult helynevek (*Jenő* Doboka vármegyében és *Keszü* Kolozsban), valamint megőrzött szláv orrhangú magánhangzókat feltüntető magyar helynevek (*Dombró* Aranyosszékben, *Gambuc* Fejér vármegyében stb.) szintén a X. századi megszállás mellett tanúskodnak.

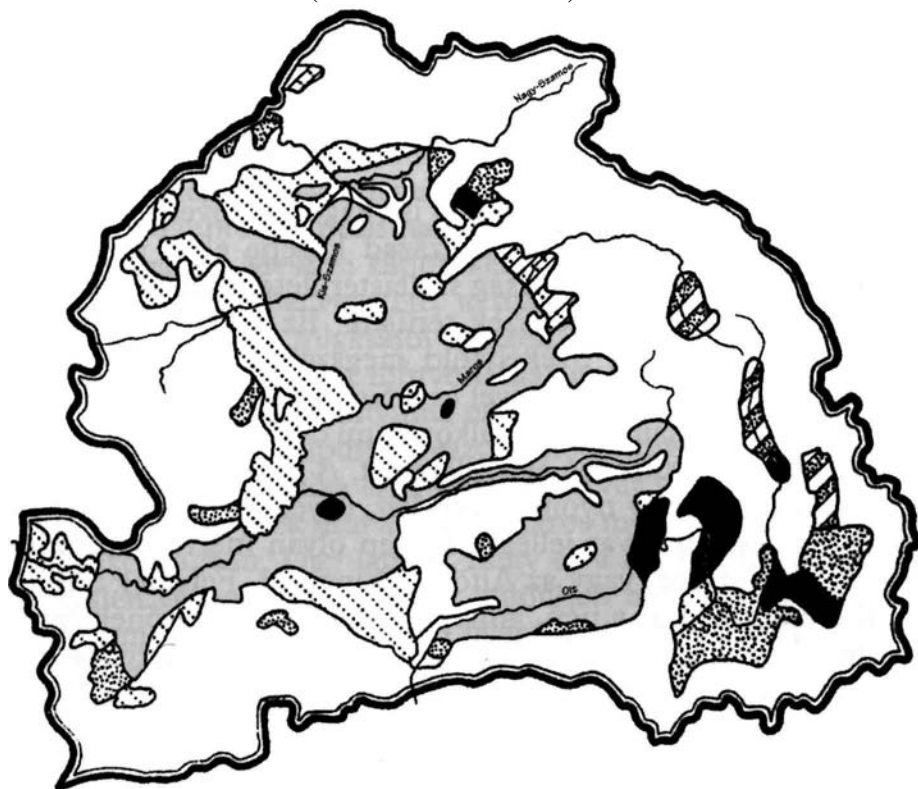
A magyarság, mint nagyállat-tenyésztő nomád pásztornép, új hazájában is azokat a területeket szállta meg, amelyek eddigi életmódjának a legjobban megfeleltek. Azaz azokat a tájakat, amelyek nagyállat-tartásra különösen alkalmasak voltak. Tehát a füves pusztamezőket, valamint a ligetes erdővi-

dékeket, amelyek még lehetővé teszik a szarvasmarhacsordák, illetve ménesek legeltetését. Ilyen ligetes erdők a tölgy-, illetve vegyes erdők. Ezeknek buja aljnövényzete ugyanis legelőnek nagyon alkalmas. Ezzel szemben a zárt bükk-, illetve fenyőerdők vidéke szegényes aljnövényzetével kiterjedt nagyállat-tartást nem tesz lehetővé. Eleve valószínű tehát, hogy a honfoglaló magyarság a bükk- és fenyőerdők területére nagyobb tömegben nem hatolt be. És valóban! Ha térképre vetítjük egyfelől a magyarság legrégebb szálláshelyeire vonatkozó adatokat, másfelől a bükk- és fenyőerdők határait, világosan kidomborodik, hogy a magyarság mindenütt a bükk-, illetve fenyőhatáron innen állt meg. Sőt kezdetben még a szállásterületek védelmére emelt gyepük is a bükkhatáron innen húzódtak.

Ezt a növényföldrajzi adottságokhoz alkalmazkodó elvet látjuk a magyarság erdélyi szállásterületeinél is. Megszállta az Erdélyi-medence belsejének füves pusztamező jellegű területét (a Mezőséget), a tágasabb és szárazabb éghajlatú kisebb medencéket, mint például a hunyadit és a kalotaszegit, valamint a dombvidékeket, de a zárt bükk- és fenyőerdőkkel borított hegyvidékeket kikerülte. Még akkor is, ha különben keresztül kellett is rajta haladnia, hogy új területét elfoglalhassa, mint például a bihari hegyvidék esetében. Bár Kalotaszeget Bihar alföldi részéből indulva szállta meg, a közbeeső hegyvidéket mégis üresen hagyta; ezen aztán a jellegzetesen hegylakó románság telepedett meg.

A magyar szállásterületek kiterjedésére vonatkozólag a X–XI. században nincs elegendő támpontunk. Abból azonban, hogy keleten, Beszterce vidékén és délen, az úgynevezett szász Királyföldön a szász helynevek nagy része a magyarból származik, sőt ezeket a magyar helyneveket a szászság is átvette (pl. Beszterce vidékén: magyar *Sajó* folyó – német *Schogen*, *Füzkút* – szász *Feisket*, *Kékes* – szász *Kikesch* stb.; *Kapus* – szász *Kopisch*, *Vessződ* – szász *Wassied* stb.), világosan következik, hogy a szász bevándorlás idején a szászságnak itt magyarokat kellett találnia. Mivel pedig a szászság Erdélybe a XII. század közepén költözött be, a magyarságnak ezeket a területeket mindenesetre még a XII. század közepe előtt kellett megszállnia.

**ERDÉLY NÉPEI
A XII. SZÁZAD VÉGÉN
(KNEZSA NYOMÁN)**

	magyarok		ritka lakosság
	szlávok		besenyők
	magyarok és szlávok vegyesen		lakatlan erdők

Egész más jellegűek a Barcaság helynevei. Itt a szászság a magyarból egyetlenegy helynevet sem vett át. A magyar és a szász helynevek itt értelem szerint felelnek meg egymásnak, azaz egymásnak fordításai (pl. *Apáca* – szász *Geist*, *Magyarós* – szász *Nussbach*, *Veresmart* – szász *Rotbach*, *Szunyogszék* – szász *Schnackendorf*, *Földvár* – szász *Marienburg* stb.), ami arra mutat, hogy a két nép nem egymás után, hanem *egyszerre* került erre a területre. Tehát ezek szerint a magyarság a XII. század közepéig északkeleten a Beszterce völgyéig, délen a Kárpátokig, délkeleten pedig a Persányi hegységig jutott előre. A Persányi hegység és az itteni Olt-áttörés alkotta eddig a magyarság délkeleti gyeplépcsőjét.

Az itt röviden előadott okokból is világosan következik, hogy Háromszék medencéje a XII. század közepe előtt még nem székely, hanem más magyarság szállásterülete. Még kevésbé lehetett az Csik- és Kászsószék területe. Ez a kérdés azonban szorosan összefügg a Székelyföld megszállásának kérdésével.

Mivel a székelyek eredetével és a Székelyföld megszállásával egy másik tanulmányunk foglalkozik, mi csak a nyelvtudomány szemszögéből vetünk reá egy pillantást. A Székelyföld helynévanyaga néhány szláv nyom és egy-két, egyelőre elemezhetetlen név kivételével magyar jellegű. Éppen olyan mértékben, mint Erdély többi része, vagy az Alföld, Dunántúl, Felvidék területe. Következésképpen az a nép, amely a székelyföldet elsőnek szállta meg, hegyeit, vizeit, helységeit stb. elnevezte, nyelvileg mi-
ben sem különbözött az ország egyéb magyar népétől. Mivel pedig semmi okunk sincs feltételezni, hogy a mai székelységet valami más magyar törzs megelőzte volna, nyilvánvaló, hogy az a magyar nyelvű nép, amelytől a Székelyföld helynévanyaga származik, csak a székely lehetett. Azaz, a székelység – akármilyen nyelvű is volt eredetileg – megtelepülésekor már teljesen magyar nyelven beszélt. Mivel pedig a mai terület megszállása a X–XII. században mehetett végbe, a székelység magyar nyelvűségét a X–XII. századra vonatkozólag már kétségtelennek kell vennünk.

A székelység magyar nyelvűsége mellett a helynévi érven kívül még egy bizonyítékkal rendelkezünk. A székely rovásírás

betűi között – amelyek túlnyomóan a türk ábécé betűivel rokonok – van két, a görögből átvett betű, amely világosan mutatja, hogy a székelység e betűk átvételekor nem lehetett török nyelvű. A két betű (a *h* és az *f*) olyan hangokat jelöl, amely a törökben ismeretlen, míg a magyarban az ősmagyar kor óta szerves része a hangrendszernek. A székely rovásírás tehát már magyar betűsor, az a nép pedig, amely használta, magyarul beszélt és írt. Mivel pedig a székelység ezzel a betűsorról a keresztény korban már nem ismerkedhetett meg, az csak pogány örökség lehet. Tehát a székelységnek már a pogány korban magyarul kellett beszélnie, sőt írnia is.

Erdély megszállása adataink szerint nem egy irányból történt. Legalábbis két úton hatolt be a magyarság. Az egyik az északnyugati, a Meszesi kapun keresztül vezető útvonal, amely a Szamos völgyébe vezetett, a másik pedig a Maros-vonal, amely a Tisza alsó folyásától vezetett Erdély központjába. Érdekes, hogy ennek a két főútvonalnak az emlékét krónikáink is fenntartották. Míg Anonymus elbeszélése szerint a magyarság Erdélyt a Meszesi kapun keresztülhatolva foglalja el a Szamos folyóig, a többi krónika csak Gyulafehérvár vidékének történetét ismeri, amelynek urai az Alsó-Maros menti törzsfőkkel vannak rokonságban. Úgy látszik, hogy ez a két terület eredetileg független volt egymástól, mert különben nem lett volna szükség egymással szemben fekvő gyepükkel biztosítani magukat.

Ezen a két főútvonalon kívül voltak egyéb útvonalak is, amelyeken keresztül a magyarság Erdély területére eljutott. Kétségtelenül ilyen a Királyhágó. Kalotaszeg népe ugyanis bizonyosan Biharból települt, mert eredetileg a váradi püspökség alá tartozott, sőt Bihar vármegye részét alkotta. Talán ilyen út volt a Szamos völgye is. Erre a Kaplony nemzetség terjeszkedéséből következtethetünk.

A magyarság Erdélyben is, mint az egész Kárpát-medencében, nemcsak a teljesen lakatlan területeket szállta meg, hanem rátelepedett az itt talált népekre is. Tőlük, mint az minden jövevény nép szokása, átvette a környék víz-, helység-, sőt dűlőneveit is. Mivel a magyarság Erdélyben számottevő tömegben csak szlávokat talált, az átvett névanyag úgyszólván

kizárólag szláv eredetű. Nagyon jellemző a magyar és szláv település földrajzi megoszlására, sőt a magyar és szláv lakosság számbeli arányára, hogy a szláv és a magyar eredetű helynévanyag területileg és számbelileg hogyan viszonyul egymáshoz. Régebben – éppen a helynevek alapján – az volt a felfogás, hogy a szlávság a honfoglalás előtt Erdély egész területén igen nagy tömegben élt, és a megszálló magyarságot számban messze felülmúlta. Erdély helynévanyagának pontos vizsgálata egyik feltevést sem igazolja. A magyarság ugyan átvett szláv helyneveket, azonban csak a peremvidékeken, míg a medence belsejében és a Székelyföld legnagyobb részén alig egy-két szláv helynév fordul elő. Ezeknek a vidékeknek a névanyaga olyan nagy százalékban magyar eredetű, mint az Alföldek kivételével egyetlenegy vidékünké sem. Nemcsak a helység- és dűlőnevek, hanem a víznevek is már a legrégebb idő óta szinte kizárólag a magyarból származnak, világos bizonyítékául annak, hogy ezen a területen számottevőbb szláv lakosság nem élhetett, mert különben legalább a folyóneveket a szlávból kellett volna kölcsönözni. De a peremvidékek szláv lakossága – néhány völgytől, mint a háromszéki, hunyadi medence stb. eltekintve – sem lehetett valami sűrű, különben érthetetlen volna, hogy itt is aránylag igen kevés a szláv helynév a magyarokhoz képest. Sőt a folyónevek is (mint *Szilágy*, *Almás*, *Egregy*, *Lápos*, *Kapus*, *Aranyos* stb.) túlnyomóan a magyarból valók. Mindez világosan mutatja, milyen gyér lehetett a honfoglalás előtti szláv lakosság. Mivel a hasonlíthatatlanul nagyobb tömegű Zala megyei szlávságot a magyarság igen hamar magába olvasztotta, nem kétséges, hogy az erdélyi szlávság is gyorsan eltűnt a magyarság tömegében.

Törökök. Erdély területén a hunok kora óta mindig számolhatunk török nyelvű népek jelenlétével. Nemcsak a hunok, hanem az avarok uralma is kiterjedt Erdélyre, így feltehető, hogy e birodalomnak török nyelvű törzsei Erdélybe is eljutottak. Ezt azonban adatszerűen igazolni nincs módunkban. Ugyancsak lehetséges, hogy Erdélyben a bolgár uralom alatt még bolgár-török nyelvű nép – legalább mint uralkodó réteg – is letelepedett. E mellett szólna talán a *Küküllő* neve, amely török

eredetű, azonban a török nyomok egyébként olyan bizonytalanok, hogy egyelőre nehéz határozottabb körvonalakat rajzolni ennek a törökségnek a telepeiről. Annál több adatunk van a honfoglalás után kisebb-nagyobb rajokban beköltözőkődő besenyőkről. Ez a nép, amelynek az egész országban igen sok okleveles nyoma van, és emlékét főleg a *Besenyő* nevű helységek tartották fenn, Erdély területén főleg az Olt kanyarulatának vidékén élhetett nagyobb számban. Itt nemcsak okleveles adatok szólnak róla („silva Bissenorum”), hanem számos helynév is. Feltétlenül nagyobb tömegben kellett itt élniök. Egyébként Erdélyben számos *Besenyő* nevű helységet és dülőnevet találunk. Ezek a nevek azt bizonyítják, hogy a besenyők egy-egy szigeteket alkottak más, elsősorban magyar népesség tengerében.

Románok. A múlt század romantikus történetiszemlélete a fiatal román értelmiség körében megteremtette a római kontinuitás elméletét. Utóbb ez az elmélet kibővült. Mivel a nyugati újlatin népek (franciák, spanyolok, olaszok stb.) a rómaiak előtti bennszülött barbár népek ellatinosodása által alakultak ki, a román tudósok azt az elméletet állították fel, hogy a román nép a dákok és a rómaiak keveredése által alakult ki. Eszerint tehát a román nép, mint a dák utódja, messze Krisztus előtti időig dicsekedhetik erdélyi múltjával. Az elmélet közben nemzeti dogmává kövesedett, amelyet minden románnak kötelessége elfogadnia, sőt hirdetnie.

Pedig ez az elmélet minden részletében hamis. Hogy a római korban Dácia területén nem volt lehetőség olyan bensőséges együttélésre a barbárok és a rómaiak között, mint a Római Birodalom más vidékein, valamint hogy a római népiségnek itt nem lehetett folytatása, azt már az előző tanulmány kimutatta. Mi most csak a román nyelvből, valamint Erdély helyneveiből levonható tanulságokra óhajtunk rámutatni.

Capidan, a kiváló román tudós, a következőképpen foglalja össze a román nyelv őstörténetére vonatkozó kutatásainak eredményeit:

1. A román nyelvnek négy főága van: a dákoromán, azaz a Dunától északra lakó románság nyelve, a Macedóniában la-

kó arumun, a Bulgária déli részén lakó meglenoromán és az isztriai isztroromán. Ezek az ágak a történeti korban nem érintkeztek egymással. Semmi esetre sem tehető fel, hogy akármelyik balkáni ág északról vándorolt volna be mai lakóhelyére. Ennek ellenére a négy ág olyan határozott egyezéseket mutat, amelyek csak hosszú időn keresztül tartó *közös* fejlődésből magyarázhatók. Mivel pedig a balkáni vlachok nem származhatnak északról, világos, hogy az északiak származnak délről.

2. Valamennyi román ágba igen erős *albán* hatást találunk. Ez az albán hatás nem is a ma az albánok közelében lakó arumun nyelvben, hanem az albánoktól legtávolabb levő északi (erdélyi, havasalföldi stb.) román nyelvben a legerősebb. Még érdekesebb, hogy az északi ágba nem is az albán nyelv északi, hanem *déli nyelvjárásának* hatása mutatkozik. Mivel pedig az albánok a Balkán-félsziget déli felénél északabbra sohasem laktak, a román őshaza sem helyezhető északabbra a Balkán-félsziget közepénél (körülbelül az Ochrida tó tájékánál).

3. Valamennyi román ág közös szláv hatáson ment át. Bizonyos szláv elemek közös átvételre valló alakban megvannak az összes ágba, az arumunban is, amely pedig már évszázadok óta szlávokkal nem érintkezik.

4. Ehhez hozzátehetjük még, hogy míg az északi ág át van itatva magyar elemekkel, a balkáni ágakban a magyar elemeknek még nyoma sem mutatható ki.

5. A románság balkáni eredete mellett bizonyít az a tény is, hogy az erdélyi románság a legújabb korig az ochridai püspökség hatáskörébe tartozott, annak ellenére, hogy nemcsak a román vajdaságokban, hanem Bulgáriában és Szerbiában is sokkal közelebbi püspökségek is voltak.

Ugyanilyen egyöntetűen bizonyítja az erdélyi helynévanyag is, hogy a románság kései jövevény Erdélyben, és nem lehet ős-lakó:

1. Egész Erdély területén a nagyobb vizek nevei (folyók, patakok stb.), amelyek legalább három-négy község területén folynak keresztül) között nincs egyetlenegy sem, amelynek nevét a

magyarság a románból vette volna át. Pedig a vizek nevei rendkívül szívósak, évszázadokon, sőt évezredekken keresztül tartják magukat. A jövevények az előző lakosságtól mindenütt és mindig át szokták venni legalább a vizek neveit, még akkor is, ha a jövevénytörzsek igen magasán felette állnak műveltség dolgában a bennszülötteknek (pl. az angolok Kanadában, Ausztráliában, Afrikában). Ez alól a szabály alól a románok sem lehetnek kivételek.

2. Ezeket a vízneveket nemcsak hogy nem a magyarság vette át a románból, hanem egész Erdély területén (és egyáltalán Kelet-Magyarországon) nincs egyetlenegy nagyobb patak vagy folyó sem, amelynek a neve a románban a románból származnék. Kivétel nélkül idegen eredetűek. Legnagyobb részük a magyarból való (pl. *Lápos* – román *Lăpuș*, *Almás* – *Almaș*, *Egereg* – *Agriș*, *Nádas* – *Nadăș*, *Aranyos* – *Arieș* stb.), kisebb részük a szlávból (*Küküllő* – román *Târnava*, *Cerna*, *Dobra* stb.), egy-kettő pedig a németből való. Olyan őslakó nép az egész világon nem található, amely hazájának folyóneveit kivétel nélkül elfelejtette volna, és a jövevényektől tanulta volna meg újra.

3. Erdély területén van néhány folyónév, amelyeknek a római kor óta megszakítatlan hagyományuk van (*Maros*, *Szamos*, *Temes*, *Körös*, *Olt*, *Ompoly*). Ezeknek a nevei a románban nem a román nyelv szabályosan megfelelő alakjában vannak meg, hanem olyan formában, amelyek világosan elárulják a magyar nyelv közvetítését.

4. Erdély helységei közül mindazok, amelyekre már a XIV. század vége előtt van adatunk (és az ilyenek száma százakra rúg), nincs egyetlenegy sem, amely a magyarban a románból származnék. Ellenkezőleg, ezek a románban mind idegen eredetűek, és túlnyomóan a magyarból valók.

5. Román eredetű román helynév a XIV. századtól kezdve csak olyan vidéken fordul elő, amelyről tudjuk, hogy kései román telepítés eredménye.

A helynevek alapján megállapíthatjuk azt is, hogy a beköltözők között milyen területen milyen népekre bukkant. Így például bizonyos, hogy Krassó-Szörényben, valamint

Hunyadban nagyszámú szláv lakosságot talált. Ugyancsak szláv lakosságra kellett még rátelepednie Gyulafehérvár környékén is. Ezzel szemben Erdély többi részén már ott is mindenütt magyar lakosságra települt rá, ahol a magyarságot még szláv elem előzte meg. Abból a tényből ugyanis, hogy Erdély északi felében a románság a szláv eredetű helyneveket nem eredeti szláv alakjukban őrizte meg, hanem a magyar hangfejlődést tükröző alakjukat vette át (*Lekence* – román *Lechinta*, szláv *Leknica* helyett, *Szomordok* – román *Sumurduc*, szláv *Smrdek* helyett stb.), világosan következik, hogy a románság ezeket a szláv helyneveket már a magyarság közvetítésével kölcsönözte.

A XIII–XIV. századi állapotokat feltűntető helynévi bizonyítékokat a későbbi korban már más bizonyítékok váltják fel. Ekkor már főképp történeti írott forrásokból meríthetünk adatokat Erdély lakosságának nemzetiségi eloszlására vonatkozólag.

IRODALOM

Erdély népvándorlás kori népeire vonatkozólag Váczy Péter munkája (*Egyetememes történet. Középkor*), valamint az Ebert szerkesztésében megjelent *Reallexikon der Vorgeschichte* című munka tájékoztat. A germán népek történetét Müllenhof, *Deutsche Altertumskunde* (Bd. 1–5., Berlin 1890–1920), a hunokét Váczy Péter tárgyalja (a Németh Gyula szerkesztésében megjelent *Attila és hunjai* című gyűjteményes munkában). A szlávokra vonatkozólag az előbbieken kívül Niederle, *Manuel de l'antiquité slaves*, I. (Paris, 1923), P. Diels, *Die Slaven* (1920), Bonkáló Sándor, *A szlávok* (Bp. 1917) és Kniezsa István, *A szlávok* (Bp. 1932) használható. A magyar honfoglalásra és Erdély megszállására Hóman Bálint eredményei (Hóman–Szekfű, *Magyar történet*, I.), valamint az azóta megjelent részletkutatások (Váczy Péter, Gyula és Ajtony. *Szentpétery Emlékkönyv*) adnak tájékoztatást. A X–XI. századi településtörténettel Kniezsa István foglalkozott (Magyarország népei a XI. században. *Szent István Emlékkönyv*, II., továbbá *A magyarság és a nemzetiségek, Az ezeréves Magyarország*, Bp. 1939. című kiadványban és *A megtelepedett magyarság népi alkata, a Magyar Művelődéstörténet*, I. kötetében). Ugyancsak Kniezsa István vonta le az erdélyi helynevek településtörténeti tanulságait (Erdély földrajzi nevei címmel az *Erdély* című 1940-ben megjelent kiadványban). A magyarság további előnyomulását az említett munkákon kívül Mályusz Elemér (*A magyarság és a nemzetiségek*

Mohács előtt, *Magyar Művelődéstörténet*, II.) vázolja. A besenyőkre vonatkozólag 1. Györffy György *Besenyők és magyarok* (Bp. 1940) című összefoglaló munkáját.

A románok eredetét Tamás Lajosnak a *Rómaiak, románok, oláhok Dácia Trajánában* (Bp. 1935) és Gáldi Lászlónak a *Románok története* című gyűjteményes munkában (Bp. 1940) megjelent tanulmánya tárgyalja. A románoknak Erdélyben való megjelenéséről és térfoglalásáról Kniezsa István (a fentiekén kívül még a *Zur Frage der gepidisch-rumänischen Symbiose in Siebenbürgen*, Bp. 1937. című kiadványban) és Makkai László (a *Románok története* című munkában) írt. Igen sok, a románok betelepülésére vonatkozó kérdéssel a Fekete Nagy Antal és Makkai László szerkesztésében megjelent *Documenta historiam Valachorum in Hungaria illustrantia* (Bp. 1940) című forrásmunka foglalkozik.